

Analiza konwersacji w komedii rzymskiej. PRAGMATYKA, PROZODIA i PRZEDSTAWIENIE

W ramach projektu zamierzamy zbadać, jakimi regułami rządziła się mowa sceniczna w komedii rzymskiej, rozumiana tutaj podwójnie jako zapis komunikacji między postaciami (w świetle przedstawionym) oraz między aktorami (w trakcie przedstawienia). Najlepiej zachowanym źródłem do badania komedii po łacinie są teksty dwóch autorów, Plauta (ok. 250-184 r. p.n.e.) i Terencjusza (ok. 195-159 r. p.n.e.). Zbiór dwudziestu sześciu (prawie) w całości przekazanych komedii Plauta i Terencjusza jest niezwykle cenny dla językoznawców. Dialogi tych utworów naśladują styl łaciny potocznej – jak możemy przypuszczać – używanej przez samych komediopisarzy i ich publiczność. Historycy teatru natomiast szukają w tekstach – w ich specyficznym idiomie i strukturze metrycznej – śladów dawnych praktyk wystawiania komedii przez profesjonalne grupy aktorów w czasach, gdy w Rzymie nie było żadnego stałego budynku teatralnego. Nasz projekt stara się podejść do zachowanych scenariuszy Plauta i Terencjusza, łącząc obie perspektywy, językoznawczą i teatrologiczną. Chcemy wskazać wzajemne wpływy i współzależności między elementami naśladującymi mowę potoczną Rzymian a mechanizmami należącymi raczej do konwencjonalnego świata przedstawienia, które – między innymi – mogły ułatwiać interakcję między aktorami.

Do badania mowy scenicznej zastosujemy narzędzia tzw. analizy konwersacyjnej (ang. *Conversation Analysis*), czyli zestawu narzędzi do opisu interakcji społecznej. Ta metodologia, stworzona w latach 60 XX w. przez H. Sacksa, E.A. Schegloffa i E. Jefferson, daje pierwszeństwo rygorystycznej analizie danych, próbując odkryć „maszynierię” rutynowych zachowań komunikacyjnych. Dlatego też analiza konwersacyjna może nam dostarczyć jeden zestaw narzędzi do badania różnych aspektów mowy scenicznej, w dotychczasowych pracach filologów silnie odgraniczanych. Artystyczne aspekty tekstu wraz z jego rozbudowaną strukturą metryczną czasami dystansują bardziej restrykcyjnych językoznawców, budząc nieufność wobec analizowanych danych językowych. Okazuje się jednak, że nawet w recytowanym metrycznie tekście komedii podział na wersy zbiega się często z końcem wypowiedzi lub przypada na miejsca, w których mówiący robią pełne zastanowienia pauzy, co może stać się sygnałem do działania dla drugiego aktora.

Dzięki metodom analizy konwersacyjnej, podkreślającej multimodalny aspekt komunikacji, możemy lepiej zrozumieć zasadę, wedle której postaci komedii zabierają, oddają lub tracą głos w rozmowie. Te same narzędzia mogą wskazać także, w jaki sposób aktorzy wiedzieli, że zbliża się moment, aby wygłosić swoją kwestię lub wykonać kolejną akcję. Dotychczasowe badania komedii rzymskiej sugerują, że trupa teatralna miała jedynie kilka tygodni na przyswojenie tekstu i ruchu scenicznego, a podczas samych przedstawień zdarzały się partie częściowo improwizowane. Według założeń naszego projektu, odpowiednia analiza zachowanych scenariuszy może dotrzeć do różnych poziomów interakcji scenicznej, włączając w to także sposób koordynowania aktorów podczas występu.

Aby tego dokonać, najpierw zbudujemy bazę mowy scenicznej, rozróżniając partie dialogowe od różnych form mówienia do publiczności (monologów i komentarzy „na stronie”). Dzięki wykorzystaniu system tagowania opiszemy szerszy kontekst każdej interakcji, jej uczestników i ich relacje oraz oznaczymy poszczególne działania mowne (np. przerwania, zmiany tematu, rozkazy). Po naniesieniu na tekst najważniejszych elementów struktury metrycznej (np. średniówek, zakończeń wersów i elizji), wskażemy możliwe pauzy i zmiany rytmu wypowiedzi. Wreszcie, dzięki takiemu korpusowi z zapisem mowy scenicznej Plauta i Terencjusza (później dostępnemu on-line), będziemy badać możliwe powiązania między budową konwersacji, interakcją aktorów oraz rytmicznymi aspektami mówienia. Zobaczymy, w jaki sposób pragmatyka i prozodia współgrały ze sobą na scenie komedii rzymskiej.